

SD/21.11.2026
P.T.

RD.5140.75.2022.JP /19/

Gdańsk, dnia 21.11.2025 r.

Rejestr zabytków
województwa pomorskiego

A - 2015

DECYZJA

w sprawie wpisania do rejestru zabytków

Na podstawie art. 3 pkt 1), 12), art. 6 ust.1 pkt 1 lit. b), art. 7 pkt 1, art. 8, art. 9 ust.1, art. 89 pkt 1 i 2, art.91 ust.4 pkt 3-4, art. 93 ust. 1, art. 94 ustawy z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U.2024.1292 t.j. – dalej w skrócie u.o.z.) oraz art. 49, art. 104, art.105 §1 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U.2024.572 t.j. – dalej w skrócie k.p.a.), w wyniku postępowania wszczętego i prowadzonego z urzędu

Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

o r z e k a

1. wpisać do rejestru zabytków województwa pomorskiego następujący zabytek: **układ ruralistyczny wsi Górki Wschodnie w granicach określonych na załączniku graficznym do tej decyzji**
2. umorzyć postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków w części dotyczącej działek ewidencyjnych nr 5/3 i części działki ewidencyjnej nr 5/5 (obie działki z obrębu 0139 Gdańsk)

Gdańsk – Wyspa Sobieszewska

(gmina m. Gdańsk, powiat m. Gdańsk, woj. pomorskie)

Integralną część niniejszej decyzji stanowi załącznik graficzny przedstawiający granice wpisu do rejestru zabytków.

UZASADNIENIE

1. Postępowanie administracyjne w sprawie wpisu do rejestru zabytków układu ruralistycznego wsi Górki Wschodnie wraz z towarzyszącym jej lasem mierzejowym zostało wszczęte przez Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu dnia 17.11.2022 r., na podstawie art. 49 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. k.p.a, w związku z art. 94 u.o.z., w trybie obwieszczenia publicznego (Obwieszczenie RD.5140.75.2022.JP z dnia 17.11.2022 r.). Postępowanie zakończyło wydanie przez PWKZ decyzji administracyjnej RD.5140.75.2022.JP[6] z dnia 28.09.2023 r., orzekającej o wpisaniu do rejestru zabytków pod numerem rejestru A-2015 układu ruralistycznego wsi Górki Wschodnie wraz z wydymowym lasem mierzejowym, kamienną groblą u ujścia Wisły Śmiałej i transzeją bagienną w granicach oznaczonych na załączniku graficznym. Od decyzji tej, z zachowaniem ustawowego terminu, wpłynęły odwołania do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Po rozpatrzeniu tych odwołań MKiDN decyzją DOZ-OAiK.650.983.2023.ML.2 z dnia 26.04.2024 r. orzekł o uchyleniu zaskarżonej decyzji w całości i przekazaniu sprawy do ponownego rozpatrzenia przez organ pierwszej instancji.

2. Zgodnie z art. 7 k.p.a., w toku postępowania organy administracji publicznej stoją na straży praworządności, z urzędu lub na wniosek stron podejmują wszelkie czynności niezbędne do dokładnego wyjaśnienia stanu faktycznego oraz do załatwienia sprawy, mając na względzie interes społeczny i słuszny interes obywateli. Stosownie do przepisu art. 77 § 1 k.p.a. organ jest obowiązany w sposób wyczerpujący zebrać i rozpatrzyć cały materiał dowodowy. Wedle art. 80 k.p.a. organ administracji publicznej ocenia na podstawie całokształtu materiału dowodowego, czy dana okoliczność została udowodniona.

Dla oceny wartości zabytkowych przedmiotu tego wpisu zebrano materiał dowodowy, na który składają się następujące opracowania:

- dokumentacja historyczno- konserwatorska układu ruralistycznego Górek Wschodnich, aut. Anna Krzaczek, Ciechanów 2023
- Słownik historyczno-geograficzny okręgu sulmińskiego i urzędu leśnego komturstwa gdańskiego w średniowieczu, Maksymilian Grzegorz, Bydgoszcz 2016
- pozycje bibliograficzne: 1. Wyspa Sobieszewska, Waldemar Nocny, Gdańsk 2000; 2. Wyspa Sobieszewska, Waldemar Nocny, Gdańsk 2008; 3. Przewodnik historyczny po Wyspie Sobieszewskiej, Waldemar Nocny, Gdańsk 2021; 4. Wyspa wspomnień, Waldemar Nocny, Gdańsk 2020
- archiwalna kartografia: niemieckie mapy topograficzne 1678 (392) *Topographische Karte (Messtischblatt)* z lat 1910 -1943: źródło: www.mapy.eksploracja.pl; mapa *Weichselstrom – Karte von Schmerblock bis Gr. Plehnendorf (1887/88)*: źródło: Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz w Berlinie-Dahlem, XI HA, AKS Atlas 21 mapa *[Festung Danzig] Festungsterrain-Aufnahme 1908*
- archiwalne fotografie: fotografie zawarte w ww. dokumentacji historyczno-konserwatorskiej i pozycjach bibliograficznych; archiwalne pocztówki ze zbiorów Bartosza Gasta i Macieja Mogilnickiego, opublikowane w cyklu kalendarzy z lat 2012-2021 „Sobieszewo na starych pocztówkach”

Nadto dla rzetelnej oceny stanu faktycznego zabytku pod kątem zachowania jego substancji zabytkowej w dniu 24.08.2023 r. przeprowadzono oględziny zabytku, o czym uczestnicy postępowania zostali powiadomieni w trybie obwieszczenia. Oględziny zakończono sporządzeniem protokołu; wykonany w trakcie oględzin materiał fotograficzny włączono w poczet materiału dowodowego w sprawie.

3. Odnosząc się do złożonych w tut. urzędzie uwag dot. zgromadzonego materiału dowodowego i zasadności dokonywania przedmiotowego wpisu do rejestru zabytków, po wszechstronnej analizie tego materiału skonfrontowanej ze stanem faktycznym, Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków uznał za zasadne podtrzymanie swojego stanowiska w tej sprawie, jako że w specjalistycznej ocenie organu konserwatorskiego przedstawiona przez strony argumentacja nie uzasadnia odstąpienia od objęcia przedmiotowego zabytku ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków. Podkreślić należy, że to właśnie zarzucany brak projektowanej kompozycji przestrzennej wsi i jej nieregularnie rozmieszczona, rozproszona zabudowa są składową orzeczonych wartości zabytkowych, stanowiąc cenny, niemalże nieznieskształcony przykład bałtyckiej osady rybackiej, a w przypadku Górek Wschodnich pomimo wtórnych podziałów parcelacyjnych nadal bardzo dobrze czytelny, zwłaszcza wobec w całości zachowanego historycznego układu komunikacyjnego. Podnoszony zarzut znikomego stopnia zachowania pierwotnej zabudowy w postaci drewnianych domów rybackich, przebudowy znacznej części tych domów bądź ich złego stanu technicznego, zgodnie z zapisami art. 6 ust. 1 u.o.z. nie stanowi podstawy do pozbawienia zabytku ochrony konserwatorskiej, jako że zabytki podlegają ochronie bez względu na stan zachowania. Także zarzut odnoszący się do niewielkiej liczby zachowanej w Górkach zabudowy, przyjmując jako punkt odniesienia zabudowę innych historycznych mierzejowych wsi rybackich, uznać należy za bezzasadny. Większość domów mieszkalnych na terenie Górek Wschodnich, pomimo przebudów i modernizacji zachowała swoją formę, proporcje i zasadnicze podziały elewacyjne, dobrze zaświadczać o tutejszej historycznej architekturze mieszkalnej. Ponadto podkreślić należy, że w Górkach Wschodnich zachowały się także obiekty użyteczności publicznej (szkoła), jak również obiekty związane ze szczególnymi wydarzeniami w dziejach wsi. Wymienić tu należy funkcjonowanie tu w latach 20./30. XX w. lotniska hydroplanów, a w okresie powojennym prowadzoną tu działalnością naukowo - badawczą Polskiej Akademii Nauk. Historyczne obiekty mieszkalne wraz z obiektami użyteczności publicznej tworzą ujednolicony architektonicznie, historycznie ukształtowany układ ruralistyczny, ze względu na nadal dobrze czytelną spójność architektoniczno – przestrzenną w pełni kwalifikujący się do ochrony konserwatorskiej właśnie jako układ ruralistyczny. Nie zachodzą zatem przesłanki do, sugerowanego przez jedną ze stron skarżących, wyłączenia z zakresu tej ochrony, części terenu historycznej wsi, tj. okolic ulic Ornitologów i Czyżyków, ze względu na obecną ich funkcję i brak zachowanej tu pierwotnej zabudowy. Historycznie teren ten, ujęty zachowaną siatką dawnych wiejskich dróg (ob. ul. Ornitologów i Czyżyków), stanowił integralną część wsi,

miejsce usytuowania stanowiącego o jej tożsamości portu rybackiego i to właśnie względy historyczne przesądzały o objęciu tego terenu przedmiotową ochroną konserwatorską. Podobnie orzec należy w odniesieniu do terenu obecnych działek ewidencyjnych nr: 17/3, 18, 19, 20/2 z obrębu 0139 Gdańsk, o których wyłączenie z granic niniejszego wpisu z rejestru zabytków lub umorzenie postępowania dla tych działek wniosła jedna ze stron. Przedmiotowe działki to teren dawnych wiejskich łąk i pastwisk, usytuowanych po zachodniej i wschodniej części wsi, od początku jej istnienia, użytkowanych przez rybaków, a zatem funkcjonalnie integralnie związanych z wsią. Zgodnie z przekazami historycznymi, ze względu na swoje położenie w sąsiedztwie przeprawy promowej i karczmy (niem. *Krechem Newefehre*) z wysokim prawdopodobieństwem mogły to być nadawane w XIV i XV w. zwyczajowo właścicielom powstających przy trakcie królewieckim karczm. W pasie przywydmowym gdzie usytuowane są przedmiotowe działki, po płn. stronie historycznego traktu na mierzeję (ob. ul. Nadwiślańska) rybacy posiadali także przydomowe poletka uprawne; analiza archiwalnej kartografii wskazuje, że teren ten nigdy nie był zabudowany co potwierdza jego rolniczy charakter. Nie budzi zatem wątpliwości integralny funkcjonalny i przestrzenny związek tego terenu z wsią, zatem nie zachodzą przesłanki do wyłączenia go z granic niniejszego wpisu do rejestru zabytków, ani tym bardziej do umorzenia postępowania administracyjnego w tym zakresie, gdyż wobec wykazanego wyżej związku brak jest podstaw do umorzenia postępowania, określonych jednoznacznie w art. 105 § 1 k.p.a. ze względu na bezprzedmiotowość tej jego części.

W końcowej fazie postępowania złożono w przewidzianym przepisami terminie pisma i wnioski z uwagami dot. prowadzonego postępowania, wnosząc w szczególności o: przeprowadzenie rozprawy administracyjnej, o której mowa w art. 89 i nast. k.p.a., zawieszenie postępowania ewentualnie o przedłużenie terminu do zapoznania się z materiałem dowodowym zgromadzonym w aktach sprawy oraz o wydanie kserokopii akt sprawy. Wspomniane wyżej wnioski i pisma zostały złożone zarówno przez osoby posiadające tytuł prawny do zajmowanych w Górkach Wschodnich nieruchomości, jak i w większości osoby, które takiego tytułu nie wykazały.

Odnosząc się do żądania przeprowadzenia rozprawy administracyjnej PWKZ wskazuje, że w postępowaniu administracyjnym nie obowiązuje reguła, że organ orzekający rozpoznaje sprawę na rozprawie. Postępowanie wyjaśniające prowadzi się bowiem poza rozprawą w tzw. trybie gabinetowym lub kameralnym, chyba że zachodzą przesłanki do przeprowadzenia rozprawy, o których mowa w art. 89 k.p.a. W okolicznościach niniejszej sprawy takie przesłanki nie zachodzą. Żaden bowiem przepis prawa nie obliuguje organu do przeprowadzenia rozprawy w sprawie wpisu do rejestru zabytków, jak również jej przeprowadzenie nie zapewni przyspieszenia ani uproszczenia niniejszego postępowania, biorąc pod uwagę charakter sprawy, jej zakres oraz ilość stron postępowania. Co więcej celem rozprawy nie jest wyjaśnienie stronom postępowania przesłanek, którymi kieruje się organ ani też polemika ze stanowiskiem stron wnoszących uwagi w sprawie. W związku z powyższym organ uznał za bezpodstawne przeprowadzenie rozprawy administracyjnej w przedmiotowej sprawie.

Natomiast wobec wniosku o zawieszenie postępowania PWKZ informuje, że w przypadku niniejszego postępowania nie zachodzą przesłanki prawne do zawieszenia tego postępowania, określone jednoznacznie w art. 97 k.p.a. Ponadto należy wskazać, że zgodnie z art. 98 k.p.a. o zawieszenie postępowania wnioskować może tylko strona, na której żądanie postępowanie zostało wszczęte, a nie sprzeciwiają się temu inne strony oraz nie zagraża to interesowi społecznemu. W niniejszej sprawie nie zostały spełnione przesłanki do zawieszenia postępowania, bowiem wszczęcie tego postępowania nastąpiło z urzędu.

We wnioskach o zawieszenie postępowania administracyjnego wnoszono również o wydłużenie terminu do zapoznania się z materiałem dowodowym zgromadzonym w aktach sprawy. Ze względu na nadanie tych wniosków w ostatnim dniu wyznaczonego terminu tj. 27.09.2023 r., w terminie dopuszczalnym przepisami jednak skutkującym doręczeniem wniosków już po zaskarżonym terminie wydania decyzji administracyjnej kończącej niniejsze postępowanie, PWKZ nie miał możliwości ustosunkowania się do przedmiotu tych wniosków i wydania w tych sprawach wymagalnych postanowień. Nadto PWKZ informuje, że zgodnie z zapisami art. 73 §1 k.p.a. strona ma prawo wglądu w akta sprawy, sporządzania z nich notatek, kopii lub odpisów a prawo to przysługuje również po zakończeniu postępowania. Art. 73 § 1a k.p.a. precyzuje, że czynności określone w art. 73 §1 dokonywane są w lokalu organu administracji publicznej w obecności pracownika tego organu. Wobec powyższego tut. organ nie jest zobligowany do przekazania stronie odpisów wszystkich dokumentów zgromadzonych w aktach sprawy. Zatem złożone wnioski o wydanie kserokopii akt sprawy pozostawały bezzasadne.

4. Przedmiotowe postępowanie administracyjne zostało wszczęte dla układu ruralistycznego wsi Górki Wschodnie wraz z towarzyszącym jej lasem mierzejowym. W uzasadnieniu decyzji MKiDN z dnia 26.04.2024r. (DOZ-AiK.650.983.2023.ML.2) uchylającej wydaną w tej sprawie decyzję PWKZ, MKiDN orzekł o nieprawidłowym

określeniu przez organ pierwszej instancji zabytku, wobec którego prowadzone było postępowanie, wskazując na zasadność ponownego przeanalizowania przedmiotu niniejszego wpisu.

Artykuł 3 u.o.z. w punktach 1,12,14 określa legalne definicje zabytku, historycznego układu urbanistycznego lub ruralistycznego oraz krajobrazu kulturowego. W myśl ww. artykułu zabytkiem jest: nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1 u.o.z.); historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, to założenie przestrzenne miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki oraz formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych lub funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub dróg (art. 3 pkt 12 u.o.z.); natomiast krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze oraz wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka oraz warunków naturalnych (art.3 pkt 14 u.o.z.).

Zgodnie z zapisami art. 6 ust.1 pkt 1) a,b u.o.z. wymienione wyżej zabytki podlegają ochronie bez względu na stan zachowania. W myśl art. 4 tej ustawy organy administracji publicznej podejmują działania mające na celu m.in. trwale zachowanie zabytku oraz zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek na jego wartości. Takim działaniem jest także wpisanie zabytku do rejestru zabytków na podstawie decyzji administracyjnej wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 9 ust.1 u.o.z.).

W związku z powyższym po powtórnej analizie przedmiotu niniejszego postępowania o wpis do rejestru zabytków Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków uznał za zasadne wydzielenie do odrębnego rozpatrzenia z dotychczas prowadzonego w tej sprawie postępowania administracyjnego części stanowiącej krajobraz kulturowy wydumowego lasu mierzejowego wraz z kamienną groblą u ujścia Wisły Śmiałej oraz transeją bagienną, zlokalizowanej na Wyspie Sobieszewskiej (...). Powyższe zostało wyrażone postanowieniem PWKZ z dnia 08.01.2025 (znak: RD.5140.75.2022.JP.KG), ogłoszonym na podstawie art. 94 u.o.z. oraz art. 49 KPA poprzez publiczne obwieszczenie (obwieszczenie RD.5140.75.2022.JP.KG1 z dnia 09.01.2025 r.), zamieszczone na tablicy ogłoszeń w siedzibie WUOZ w Gdańsku i Urzędu Miasta Gdańska i na stronach Biuletynu Informacji Publicznej tych urzędów. Postępowanie w sprawie ustanowienia ochrony konserwatorskiej dla części spełniającej ustawowe kryteria krajobrazu kulturowego, zakończyło wydanie przez PWKZ w dniu 12.08.2025 r. decyzji RD.5140.34.2025 (KG)MS orzekającej o nie wpisywaniu do rejestru zabytków krajobrazu kulturowego wydumowego lasu mierzejowego wraz z kamienną groblą u ujścia Wisły Śmiałej, transeją bagienną oraz relikdami kąpieliska morskiego (...) w Górkach Wschodnich i Sobieszewie natomiast objęcie w.w. krajobrazu kulturowego ochroną konserwatorską z tytułu włączenia go do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, co zostało wyrażone w Zawiadomieniu PWKZ z dnia 22.08.2025 r. (znak pisma: RD.5140.68.2025.MS).

W rozumieniu przywołanej powyżej legalnej definicji zabytku, w szczególności w odniesieniu do historycznego układu ruralistycznego wsi Górk Wschodnie ochroną prawną z mocy niniejszej decyzji obejmuje się wskazaną, ukształtowaną historycznie przestrzeń, inkorporującą poszczególne zabytki w jej obrębie oraz wzajemny ich układ i oddziaływanie warunkujące ich istnienie. Ochronie podlega tu zarówno wartość materialna jak i niematerialna przedmiotowego zabytku. O tej ostatniej decyduje średniowieczny rodowód osady, zaświadczaający o długiej historii osadnictwa na mierzei, jej związek z powstaniem na tym terenie ważnego i unikalnego w skali Pomorza łądowiska hydroplanów a także prowadzona tu na szeroką skalę w okresie powojennym działalność naukowo - dydaktyczna związana z badaniami tutejszej nadmorskiej flory i fauny. Wartości materialne natomiast to niezmienny układ przestrzenny wsi reprezentującej typ wsi rozproszonej i w znaczącym stopniu zachowana jej historyczna rybacka zabudowa w postaci drewnianych i murowanych chat rybackich, lokalnej szkoły a także charakterystycznych dla krajobrazu wsi rybackich wędzarni - zatem historyczne budynki o określonej wartości zabytkowej i wzajemnych relacjach przestrzennych, które to budynki posiadają samoistną wartość zabytkową, potwierdzoną włączeniem ich do wykazów wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. W przypadku Górek Wschodnich w uznaniu zabytkowych wartości artystycznych, 48 obiektów z terenu wsi włączone zostało indywidualnie do ewidencji zabytków.

Ustalono nadto, że układ ruralistyczny wsi Górk Wschodnie wraz z jej zabudową podlega ochronie z tytułu zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego: MPZP Nr 2409 Wyspa Sobieszewska – Górk Wschodnie w mieście Gdańsku (Uchwała RMG Nr XXII/417/12 z dn. 26.01.2012 r.), MPZP Nr 2405 część Wyspy Sobieszewskiej w rejonie ulic Nadwiślańskiej, Tęczowej i Sobieszewskiej (Uchwała RMG Nr XXXIX/110/09 z dn. 27.08.2009 r.). W ocenie organu, wobec prezentowanych wartości zabytkowych, zarówno historycznych jak artystycznych przedmiotowego zabytku, w obliczu dynamicznie postępującej urbanizacji Wyspy Sobieszewskiej, ochrona ta jest niewystarczająca i ze względu na prezentowane wysokie wartości zabytkowe zasadnym pozostaje zapewnienie temu zabytkowi najwyższej formy ochrony, jaką w myśl art. 7 pkt 1) u.o.z. stanowi wpis do rejestru

zabytków. Objęcie układu ruralistycznego wsi tą właśnie formą ochrony konserwatorskiej pozwoli zapobiec utracie i bezpowrotnemu zniszczeniu jej, nadal dobrze zachowanych walorów architektoniczno – przestrzennych, dobrze oddających historyczny rybacki charakter osady, podnosząc tym samym jej atrakcyjność turystyczną, nie kolidując z turystycznym profilem jej rozwoju.

Jedną z prawnych form ochrony konserwatorskiej jest wpis do rejestru zabytków. Zgodnie z art. 9 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. u.o.z., wojewódzki konserwator zabytków może wydać taką decyzję z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku albo użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Przepis ten jest ściśle związany z zadaniami organu ochrony zabytków, wyznaczonymi w art. 4 ww. ustawy, umożliwiając wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków podejmowanie działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie (pkt 1) oraz zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytku (pkt 2). Wobec prezentowanych wysokich wartości zabytkowych – tak historycznych jak i artystycznych, objęcie zabytku wskazanego w rozstrzygnięciu niniejszej decyzji ochroną z tytułu indywidualnego wpisu do rejestru zabytków pozostaje w pełni zasadne. Podkreślić przy tym należy, że przedmiotowy wpis obszarowy nie jest równoznaczny z indywidualną ochroną prawną poszczególnych obiektów usytuowanych w jego granicach, jako że jednostkowa ochrona wymaga wydania odrębnych, indywidualnych decyzji dla poszczególnych obiektów (art. 9 ust 3 u.o.z.).

5. W świetle zebranych materiałów dowodowych ustalono co następuje:

Górki Wschodnie, których układ ruralistyczny jest przedmiotem niniejszego wpisu do rejestru zabytków, ich dzieje, rozwój przestrzenny i architektoniczny, nierozdzielnie związane są z powstaniem i historią Wyspy Sobieszewskiej, od zarania warunkowane przez Wisłę, nieustannie poszukującą nowych koryt ujściowych do Bałtyku.

Obecne Górki Wschodnie to wschodnia część dawnej ładowej wsi rybackiej Górki, należącej do najstarszych osad mierzejowych, o potwierdzonym średniowiecznym rodowodzie. Powstanie osady związane jest z przypadającym na ten czas kształtowaniem się na tym terenie zorganizowanego osadnictwa o charakterze stałym, bazującego na tradycji zamieszkujących te tereny neolitycznych ludów koczowniczych, trudniących się rybołówstwem, myślistwem, polowaniem na foki oraz popularnym na mierzei wydobywaniem i obróbką bursztynu.

W XIV i XV w. przebiegał tu ważny historyczny trakt komunikacyjny z Gdańska do Królewca, przy którym powstawały przydrożne karczmy, stające się zalążkiem dla rozwijających się przy nich osad. Źródła poświadczają istnienie w tej części mierzei dwóch dużych karczem: *Kreczem Newefehre* i *Kreczem Boemsagk*, przy których ukształtowały się osady d. Górek i ob. Sobieszewa (*Bohnsack*). Najstarsza pisemna wzmianka o osadnictwie stałym na terenie Górek pochodzi z XIV w. i dotyczy nadania w 1379 r. przez komtura gdańskiego tutejszej karczmy niejakemu Adamowi z Górek. Źródła wspominają o unieważnionych dwóch wcześniejszych przywilejach na tę karczmę, co wskazuje na wcześniejszy rodowód wsi; w niektórych opracowaniach wymieniana jest data 1277 r.

Średniowieczne Górki administracyjnie przynależały do komturstwa gdańskiego. Najstarsza nazwa osady *Clumping*, najprawdopodobniej wywodzi się od nazwiska właściciela karczmy i funkcjonującej przy niej przeprawy promowej lub nazwiska rajcy gdańskiego Henryka Clumpinga. Nazwa ta jednak nie przetrwała długo; już 1438 r. pojawia się *Neuwefere* zamiennie z *Newefere* (Nowy Prom) i *Goreck* (Górki). Od 1590 r. oficjalnie funkcjonuje nazwa *Neufähr*. Głównym zajęciem mieszkańców Górek było rybołówstwo, choć zakon krzyżacki zobowiązywał mieszkańców wsi także do sianokosów na tutejszych łąkach koniuszego. Do końca XVIII w. Górki pozostawały niewielką osadą rybacką przy przeprawie promowej na Wiśle. Niewątpliwie przyczyną niskiego poziomu osadnictwa były niekorzystne uwarunkowania terenowe: stałe zagrożenie ze strony wód Wisły, skutkujące częstymi powodziąmi i podtopieniami, grząski pas brzegowy, nieurodzajne piaszczyste ziemie pasa wydmowego oraz lotne piaski wydmore zasypujące zagrody rybackie. Pod koniec XVIII w. postanowiono temu zaradzić wprowadzając planowe umacnianie wydmy poprzez ich systematyczne zalesianie, z pozytywnym skutkiem kontynuowane później przez miejscową ludność. W 1819 r. wymienia się już w Górkach Wschodnich dwie karczmy, 18 domostw i 163 mieszkańców.

Rok 1840 był rokiem przełomowym w dziejach Górek, wówczas to w wyniku spiętrzenia wód Wisły przez zator lodowy, w nocy z 31 stycznia na 1 lutego doszło do przerwania wydmy mierzejowych w największym i najsłabszym geologicznie miejscu mierzei – właśnie w Górkach i wykształcenia się nowego ujścia rzeki, nazwanego przez podróżnika Wincentego Pola Wisłą Śmiałą. Nowe koryto rzeki podzieliło wieś na dwie nierówne części nazywane od tam – część mniejsza Górkami Zachodnimi (*Westlich – Neufähr*) i część większa Górkami Wschodnimi (*Östlich - Neufähr*). Odrębne terytorialnie i administracyjnie wsie już wówczas połączono przeprawą promową na Wiśle Śmiałej, funkcjonującą nieprzerwanie do 1945 r.

Wiek XIX i przełom XIX/XX w. to w Europie okres szybko zyskującego na popularności trendu zainteresowania odkrywaniem przyrody i odpoczynku w jej otoczeniu. Wobec oczywistych walorów przyrodniczych mierzei i bliskiego sąsiedztwa Gdańska ruch turystyczny skierował się także tutaj. Górki Wschodnie i Sobieszewo odkryte zostają dla turystyki. Większe Sobieszewo z wsi rybackiej szybko przekształca się w letni kurort, natomiast leżące nieco na uboczu, od 1840 r. pozbawione bezpośredniego kontaktu z Gdańskiem Górki Wschodnie, zyskują popularność jako kameralne, spokojne letnisko, o specyficznym rybackim charakterze, z atrakcyjnymi noclegami w zaadaptowanych dla turystów izbach domów rybackich.

Koniec XIX i przełom XIX/XX w. to również czas dynamicznego rozwoju wsi jako osady rybackiej i kształtowania się jej ostatecznego układu przestrzennego. W znaczącym stopniu przyczyniło się do tego uregulowanie niestabilnego na wysokości Górek koryta ujściowego Wisły Śmiałej. W latach 1887-1888 wzdłuż płn. brzegu rzeki wzniesiono szeroką, kamienną groblę o solidnej konstrukcji, skutecznie zabezpieczającą wieś przed podtopieniami. Grobla w sposób istotny zmieniła topografię tego miejsca, wydzielając na podmokłych obszarach dotychczasowego rozległego zalewiska duże jezioro i oddzielając od koryta rzeki bagienne tereny, które z biegiem lat stały się unikalną ostoją morskiego ptactwa i nadmorskiej roślinności.

Wzniesienie grobli zwiększyło bezpieczeństwo żeglowności, umożliwiając miejscowym rybakom prowadzenie na większą skalę połowów na wodach Zatoki Gdańskiej, przyciągając tym samym do Górek Wschodnich kolejnych osadników. We wsi wznoszono nowe domy i zagrody rybackie. Na przełomie XIX i XX w. przeważała nadal zabudowa drewniana, swoją formą nawiązująca do wcześniejszej, XIX - wiecznej tradycyjnej zabudowy rybackiej. W krajobraz przybrzeżnej części wsi wpisywały się coraz liczniejsze wędzarnie; początkowo jeszcze małe 1-kominowe, w miarę rozwoju osady szybko rozbudowywane. W końcu XIX w. było ich w Górkach Wschodnich już dziesięć, o różnej wielkości przekładającej się na ilość kominów. Rozwijająca się wieś zajmowała słabiej zabudowane tereny we wschodniej części Górek; koncentrując się początkowo na wyżej położonych, bezpieczniejszych gruntach przy trakcie na mierzeję. Przekop Wisły przyczynił się do zmniejszenia ryzyka powodziowego dla położonych wzdłuż Wisły wsi, w tym także Górek Wschodnich, wpływając na lokowanie i zagęszczenie zabudowy w pasie brzegowym. Tereny znajdujących się tu pierwotnie żyznych łąk w końcu XVIII w. już poddane były parcelacji na wąskie i długie działki, usytuowane prostopadle do drogi i linii brzegowej. Podziały parcelacyjne wschodniej części Górek Wschodnich, obejmujące ten obszar szczegółowo przedstawia mapa z lat 1887/88. Na planie tym widoczne są na tym odcinku brzegu liczne pomosty, zwyczajowo połączone biegnącą wzdłuż brzegu, wydeptaną przez rybaków tzw. ścieżką cumowniczą. Do ścieżki tej dochodziły od strony zabudowań wsi swobodnie wytyczone ziemne ścieżki, kształtując swym przebiegiem układ drożny osady, zarówno jej starszej części zachodniej jak i nowej zachodniej. Na nabrzeżu funkcjonowały już wówczas dwie niewielkie stocznie remontowe.

Ze względu na nieco izolowane położenie Górek Wschodnich, w dynamicznie rozwijającej się wsi, zadbane również o stworzenie dogodnych warunków do edukacji dzieci. W jej centralnej części ok. 1910 r. wzniesiono duży budynek dwuklasowej szkoły (ob. ul. Nadwiślańska 107), o 2-kondygnacyjnej bryle, dominującej swoimi gabarytami na tle okolicznej niskiej zabudowy mieszkalnej; całkowicie wykonany w drewnianej konstrukcji zrębowej, swoim detailem i architekturą nawiązujący do tut. drewnianej zabudowy mieszkalnej.

Kolejnym wydarzeniem, które znacząco przyczyniło się do rozwoju Górek Wschodnich przełomu XIX/XX w. było powstanie w 1895 r. przekopu Wisły w Świbnie, w wyniku którego z zachodniej części mierzei wydzielona została Wyspa Sobieszewska; tym samym Górki Wschodnie z wsi mierzejowej stały się wsią wyspową. W pierwszym dwudziestoleciu XX w. obok domów drewnianych wznoszone są w Górkach Wschodnich także pojedyncze domy murowane. W 1910 r. ukształtował się ostateczny układ drożny wsi - w typie wsi wielodrożnej, o rozproszonej zabudowie oraz drogach o naturalnym, pozbawionym kompozycji układzie i przebiegu.

W 1920 r. następuje zmiana administracyjnej przynależności wsi. Teren d. Powiatu Gdańskie Niziny (*Danziger Niederung*), a tym samym leżące w tym powiecie Górki Wschodnie, włączone zostają w granice terytorium Wolnego Miasta Gdańska; ich nazwa zostaje zmieniona na niemiecką *Östlich-Neufähr*. W 1925 r. wymieniana się tu już 144 gospodarstwa i 484 mieszkańców.

Na ten okres przypada ważne wydarzenie związane z międzywojenną historią wsi, jakim było utworzenie tu portu wodno-lotniczego dla hydroplanów. Wybór miejsca nie był przypadkowy, gdyż osłonięte od morskich wiatrów wałem wydymowym rozgałęzienie szerokiej na wysokości Górek Wschodnich Martwej Wisły i Wisły Śmiałej, stwarzało idealne warunki do lokalizacji tu takiego lądowiska. W 1928 r. powstał tu port wodno - lotniczy (ob. ul. Ornitologów 26), sfinansowany ze środków budżetowych Senatu Wolnego Miasta Gdańska. Wybudowano dworzec lotniczy z restauracją i hotelem oraz budynek hali odlotów z poczekalnią; na nabrzeżu wzniesiono pomost wraz z urządzeniami ślizgowymi. W latach 30. XX w. utrzymywane były regularne połączenia lotnicze z Sztokholmem i Kalmarem. Do ich obsługi wykorzystywano łodzie latające typu „Junkers” i „Dornier Wal”, pokonujące trasę do Sztokholmu w czasie ok.

4 godzin. Wydarzeniem było wylądowanie w Górkach w 1932 r. potężnego hydroplanu „Dornier X” o numerze burtowym D-1929, jednego z trzech największych hydroplanów na świecie. Lotnisko funkcjonowało do końca istnienia Wolnego Miasta Gdańska; po wojnie lotów nie wznowiono.

Okres po zakończeniu II wojny światowej przynosi rosnące zainteresowanie walorami przyrodniczymi terenów wokół Górek Wschodnich. Brak, zlikwidowanej w 1945 r., przeprawy promowej przez Wisłę Śmiałą naturalnie odizolował tę okolicę od miejskiego zgiełku, z pozytywnym skutkiem dla tutejszej przyrody. W 1959 r. dostrzeżono wyjątkowe walory przyrodnicze terenów rozlewiskowych wydzielonych kamienną groblą Wisły Śmiałej, a w szczególności powstałych tu dwóch jezior zalewowych – dużego Jeziora Ptasi Raj i mniejszego Jeziora Karaś, jako cennych przyrodniczo siedlisk ptactwa wodnego i błotnego mierzei, ustanawiając na tym terenie rezerwat faunistyczny „Ptasi Raj”. Wraz z jego utworzeniem w Górkach Wschodnich rozpoczęła działalność Stacja Ornitologiczna Polskiej Akademii Nauk, obecnie funkcjonująca jako Muzeum Instytutu Zoologii PAN – Stacja Ornitologiczna (ul. Nadwiślańska 108). Drugą instytucją, prowadzącą badania nad fauną i florą terenów nadmorskich była Stacja Biologiczna Uniwersytetu Gdańskiego, dla potrzeb której zaadaptowano obiekty dawnego lądowiska hydroplanów (dworzec lotniczy i hala odlotów (ob. ul. Ornitologów 26). Przez wiele lat atrakcją turystyczną Górek Wschodnich była zagospodarowana obok stacji wydma doświadczalna nazwana „Wyspą Przyrodnika” (ul. Ornitologów – działka ew. 114), będąca swoistym laboratorium wydmowym, utworzonym przez wspomnianą Stację Biologiczną Uniwersytetu Gdańskiego, poletkiem doświadczalnym do obserwacji wzrostu i hodowli roślin wydmowych, pełniącym także funkcję dydaktyczną, przez lata ciesząc się dużą popularnością wśród młodzieży szkolnej i turystów, stanowiąc niewątpliwą atrakcję turystyczną na trwałe wpisaną w krajobraz i powojenne dzieje osady.

Walki II wojny światowej ominęły Górkę Wschodnie, dzięki temu ich zabudowa nie uległa zniszczeniu, podobnie jak tutejszy las wydmowy. Po zakończeniu wojny tradycyjna rybacka funkcja wsi była nadal kontynuowana. W latach 50. XX w. działały tu rybackie spółdzielnie „Rybitwa”, i „Front Narodowy”, które przejęły tut. wędzarnie. W uznaniu wyjątkowych wartości krajobrazowych i przyrodniczych las wydmowy, tereny dobrze zachowanych tu lasów bagiennych, szuwały i ekosystem jezior zalewowych Ptasi Raj i Karaś, znalazły się w granicach utworzonego w 1991 r. na Wyspie Sobieszewskiej Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Piękno tutejszej przyrody, w znaczącym stopniu zachowana zabudowa rybacka, często powtarzana w formie i proporcjach zabudowy współczesnej, wszystkie te czynniki decydują o powojennych losach wsi, czyniąc z niej nie tylko wieś rybacką lecz także atrakcyjne miejsce wypoczynku i turystyki.

6. Zgodnie z definicją prawną określoną w art. 3 pkt 1-2 ustawy z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami *„zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”*. W myśl art. 6 ust 1 pkt 1 lit. b), c) u.o.z. ochronie podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki nieruchome, będące układami urbanistycznymi, ruralistycznymi (...), dziełami architektury i budownictwa. W art. 7 cyt. ustawy, jako jedną z form ochrony wskazano wpis do rejestru zabytków.

Powyższe kryteria w przypadku zabytku, będącego przedmiotem niniejszego wpisu do rejestru zabytków nie budzą wątpliwości. O wartościach zabytkowych Górek Wschodnich przesądzają zarówno ich wartości historyczne jak i ich wartości artystyczne, wyróżniające wieś na tle innych osad rybackich Mierzei Wiślanej, a w szczególności Wyspy Sobieszewskiej.

O wysokich wartościach historycznych wsi decyduje jej udokumentowany rodowód. Górkę są jedną z najstarszych osad mierzejowych, już w epoce neolitu (2000-1700 p.n.e.) eksplorowaną przez koczownicze ludy kultury rzućewskiej, których jednym z zajęć już wówczas było rybołówstwo. Jako osada stała wymieniane są w średniowieczu, stanowiąc tym samym cenne świadectwo najstarszego osadnictwa na bałtyckim wybrzeżu. W przypadku Górek Wschodnich jest to świadectwo szczególne, jako że ich rybacka tradycja nieprzerwanie trwa do czasów obecnych. Historyczne wartości tego miejsca podnoszą również wyniki dotychczasowych wykopalisk archeologicznych, wskazujące na eksplorację tych terenów już w czasach rzymskich. W 1885 r. na terenie Górek znaleziono srebrny denar cesarza rzymskiego Antoniusa Piusa (128-161 n.e.); natomiast na plaży, nieopodal ujścia Wisły Śmiałej odkryto elementy wczesno- i późnośredniowiecznej ceramiki, potwierdzające istnienie tu osadnictwa osiadłego. Za wyróżniającymi historycznymi wartościami zabytkowymi Górek Wschodnich, przemawia także bezpośredni związek osady, jej położenia i rozwoju, z średniowiecznym ważnym traktem handlowym z Gdańska do Królewca, a po przerwaniu mierzei przez Wisłę Śmiałą w 1840 r. przez lata z ważną, jedyną przeprawą promową na rzece, umożliwiającą połączenie Gdańska z rybackimi osadami mierzejowymi.

Wartości historyczne Górek Wschodnich, to także bardzo dobrze zachowany układ przestrzenny wsi z jej pierwotnym układem drożnym. W obecnym układzie wsi nadal czytelne pozostaje historyczne rozwarstwienie wsi na 3 części: zachodnią, centralną i wschodnią. Analiza archiwalnej kartografii wskazuje, że centralna część wsi, zajmowana przez dużą, nieumocnioną wydmy, nigdy nie była zabudowana. Zabudowa koncentrowała się głównie po jej zachodniej stronie i w mniejszym stopniu po jej stronie wschodniej. Część zachodnia wsi to miejsce lokalizacji najstarszej osady rybackiej, z przypadającą na czas do 1840 r. pierwszą fazą funkcjonowania obecnych Górek Wschodnich i Zachodnich jako jednej wsi Górki; kontynuacja osadnictwa w tej części następuje także po przerwaniu w 1840 r. mierzei. Ze względu na znikomy stopień zachowania relikwów osadnictwa z czasu do 1840 r., za podwaliny kształtowania się wsi i jej układu przestrzennego przyjąć należy fazę rozwoju, po przypadającym na ten rok przerwaniu mierzei i wyodrębnieniu się Górek Wschodnich jako samodzielnej osady. Najstarsza zabudowa wsi znajduje się w jej zachodniej części, w pobliżu d. przeprawy promowej i portu. Osadnictwo z tego okresu cechowała rozproszona zabudowa, bez zamierzonych zasad kompozycyjnych i rozplanowania. Brak jest wyznaczonych linii zabudowy i ujednoliconego jej sytuowania względem dróg; także w kompozycji samych zagród czytelna pozostaje całkowita dowolność; brak jest wyodrębnionych kwartałów zabudowy, parcele są różnej wielkości i kształtu, część o kształcie nieregularnym. Po 1840 r. następuje trwający do pocz. XX w. intensywny rozwój przestrzenny wsi związany z napływem rybackich osadników, poszukujących nowych terenów do założenia w Górkach swoich zagród. Dogodne tereny pod zabudowę, znajdowały się w po zachodniej stronie wspomnianej wydmy. Zabudowa w tej części wsi, kontynuowana jest po wykonaniu w 1895 r. przekopu Wisły i później, w szczególności w latach 20. i 30. XX w. W odróżnieniu od innych rybackich wsi mierzejowych, ten charakterystyczny, uwarunkowany historycznie trójpodział jej rozplanowania przestrzennego pozostaje nadal dobrze czytelny.

O wartościach zabytkowych wsi decyduje również, stanowiący integralną część jej układu przestrzennego, całkowicie zachowany historyczny układ komunikacyjny, w większości z oryginalną gruntową nawierzchnią. Ośią i niejako wyznacznikiem układu drożnego wsi jest przebiegający na całej jej długości wspomniany historyczny trakt, prowadzący z Gdańska na mierzeję i dalej do Królewca (ob. ul. Nadwiślańska). To wzdłuż tego traktu, w większości po jego pld. stronie, na pasie terenu pomiędzy drogą a korytem Wisły Śmiałej, sytuowana była zabudowa osady. Trakt ten wytyczony u podnóża pasa wysokich wydm, osłaniających osady przed silnymi morskimi wiatrami i kształtowanie się osad rybackich u podnóża pasa wydmorego są cechą charakterystyczną dla lokalizacji i rozwoju wsi rybackich bałtyckiego wybrzeża. Górki Wschodnie są pod tym względem przykładem szczególnie cennym, gdyż ten znamieny dla nadmorskich osad rybackich układ przestrzenny - topograficzny zachował się tu w stopniu kompletnym, dzięki stosunkowo nikłej współczesnej urbanizacji tego terenu, pozostając nadal dobrze czytelnym.

Wewnętrzny układ drożny wsi, podobnie jak rozmieszczenie jej zabudowy, pozbawiony jest cech kompozycji. Wynikał on ze względów użytkowych, kształtując się na bazie wydeptanych przez rybaków dróg gruntowych, łączących zagrody z portem (obecne ulice: Ornitologów, Słowików, Czyżyków, Czajki). Część z tych dróg nadal posiada gruntową nawierzchnię (ul. Słowików, ul. Czyżyków, zach. odcinek ul. Ornitologów pomiędzy ul. Czajki i ul. Słowików). Schemat ten kontynuowany był w kolejnych fazach osadnictwa w Górkach. Koloryt wsi i wyjątkowe walory faunistyczne, znajdującego się w sąsiedztwie rezerwatu przyrody Ptasi Raj podkreślają nazwy nadane współcześnie tutejszym ulicom (np. ul. Słowików, Czajki, Czyżyków).

O wartościach historycznych Górek Wschodnich decydują także zachowane obiekty i miejsca, dokumentujące międzywojenne i powojenne dzieje wsi. Wśród nich wymienić należy funkcjonowanie tu w latach 30.- 40. XX w. wspomnianego wcześniej portu wodno - lotniczego dla hydroplanów, jednego z nielicznych w akwenie Morza Bałtyckiego. Zachowały się dwa najważniejsze obiekty tego lotniska: budynek d. dworca z restauracją i hotelem (ob. budynek przy ul. Ornitologów 26) oraz budynek d. hali odlotów z poczekalnią (ob. Stacja Biologiczna PAN przy ul. Ornitologów 26). Natomiast w powojenną historię Górek Wschodnich na trwałe wpisała się prowadzona tu od zakończenia II wojny światowej specjalistyczna działalność gdańskich placówek naukowych, związana z ochroną przyrody i badaniami naukowymi nad przybrzeżną fauną i florą (ob. obiekty międzywojennego lotniska hydroplanów: dworca i hali odlotów, wspomniane wcześniej poletko doświadczalne przy ul. Ornitologów).

Wartości zabytkowe Górek Wschodnich to także wartości artystyczne, o których decyduje ich zabudowa, zwłaszcza mieszkalna w postaci drewnianych domów rybackich z XIX i pocz. XX w. oraz domów murowanych pochodzących z międzywojennej fazy rozwoju wsi. Zabudowa ta charakteryzuje się różnym stopniem zachowania substancji zabytkowej; występują tu zarówno obiekty zasadniczo pozbawione istotnych wtórnych nawarstwień jak i obiekty częściowo przekształcone, jednak w stopniu nie umniejszającym ich wartości zabytkowych, z potencjałem odwrócenia zmian i przekształceń.

Do pierwszej grupy należą obiekty najcenniejsze - są to chaty, które swoją oryginalną formą, bryłą, zastosowanym materiałem i detalem, w dalszym ciągu pozwalają na odbiór wsi jako niewielkiej osady rybackiej.

Szczególnie wysokie wartości zabytkowe prezentują drewniane chaty rybackie z XIX i pocz. XX w. przy ul. Nadwiślańskiej 96, 97, 98, 125-127, 126, ul. Ornitologów 7, 10, 12, 14, 23 oraz domy murowane z lat 20.-30. XX w. przy ul. Nadwiślańskiej 73, 75, 83, 95, 103, 117 oraz ul. Czajki 6. Zachowana w zachodniej części wsi najstarsza zabudowa stanowi cenny przykład architektury chat, charakterystycznych dla XIX-wiecznych wsi rybackich Mierzei Wiślanej. W przypadku obiektów najstarszych są to niewielkie parterowe domy o konstrukcji zrębowej, z wysokimi dwuspadowymi dachami krytymi dachówką holenderką; często posiadają ganki lub przeszklone frontowe werandy, które podobnie jak deskowane szczyty dachu wyróżnia zdobienie ażurową dekoracją snycerską o formie laubzekinów; w części domów zachowały się płycinowe okiennice, również zdobione analogiczną dekoracją. Późniejsze murowane chaty konsekwentnie wpisują się w dotychczasową zabudowę, zachowując obowiązujące proporcje, kąt nachylenia dachu i podziały elewacji, kontynuując miejscową tradycję. Wiele z tych domów przetrwało do dnia dzisiejszego, choć częściowo przekształconych w zakresie pokrycia dachu, wymiany stolarki lub otyłkowania elewacji, jednak nadal o zachowanych proporcjach i zasadniczej bryle. Wymienić należy tu domy: przy ul. Czajki 1, 4, ul. Nadwiślańskiej 71, 86, 93 oraz ul. Ornitologów 30. Nadto nadal czytelna pozostaje ich lokalizacja w układzie zagrodowym, z chatą zwyczajowo usytuowaną kalenicowo względem drogi lub brzegu rzeki, poprzedzoną od frontu przedogródkiem, w większości już bez zachowanych zabudowań gospodarczych.

Przy ocenie artystycznych wartości zabytkowych Górek Wschodnich należy podkreślić obecność w ich przestrzeni i krajobrazie, znamienych dla sylwety wsi rybackich, wędzarni. Ich masywne, murowane kominy, górujące ponad zabudową mieszkalną były cechą charakterystyczną Górek, znacząc ich sylwetę południową, dobrze eksponowaną od strony Wisły. Spośród licznych tutejszych wędzarni zachowały się dwie; są to: 5-cio kominowa, częściowo przebudowana wędzarnia przy ul. Nadwiślańskiej 79 i 4-kominowa wędzarnia przy ul. Ornitologów 18.

Cechą wyróżniającą Górki Wschodnie na tle innych wsi mierzejowych, są również zachowane tu obiekty użyteczności publicznej. Wśród nich wymienić należy, wzniesiony ok. 1910 r., duży budynek d. szkoły, usytuowany przy ul. Nadwiślańskiej 107, charakteryzujący się wysokim stopniem zachowania substancji zabytkowej. Usytuowana w centralnej części wsi szkoła, wzniesiona została w konstrukcji zrębowej otrzymując starannie opracowaną bryłę i zrównoważone podziały elewacji, wyznaczone przez ujęte w drewniane opaski otwory okienne o zachowanej stolarce.

W powojenną historię Górek Wschodnich wpisuje się również ich szczególna, kontynuowana do czasów współczesnych funkcja, wynikająca z ich wyjątkowego przyrodniczo położenia w otoczeniu nadal dziewiczej przyrody, co zostało wyrażone włączeniem tych terenów do Obszaru Chronionego Krajobrazu Wyspy Sobieszewskiej, Obszaru Natura 2000 i utworzeniem w bezpośrednim sąsiedztwie wsi Rezerwatu Przyrody „Ptasi Raj”, a w samych Górkach powstaniem placówki naukowo – badawczej tj. Instytutu Zoologii PAN (ul. Nadwiślańska 108).

7. Granice niniejszego wpisu do rejestru zabytków wytyczono w oparciu o analizę archiwalnej kartografii, t.j. mapy z końca lat 80. XIX w., map z lat 1909, 1927 i w szczególności mapy 1940 r., przedstawiającej wieś w ostatniej fazie jej rozwoju, do zakończenia II wojny światowej. Przy wyznaczaniu granic uwzględniono charakterystyczny trójkąt wsi, obejmując ochroną zachodnią, centralną i wschodnią część osady oraz historycznie związane funkcjonalnie z wsią łąki po jej zachodniej i wschodniej stronie, których parcelację i potwierdzoną co najmniej XIX-wieczną przynależność do wsi dokumentuje wymieniona wyżej mapa z lat 80. XIX w.

Granica północna i zachodnia wpisanego tą decyzją do rejestru zabytków układu ruralistycznego wsi Górki Wschodnie pokrywa się z granicą południową i wschodnią, podlegającego ochronie konserwatorskiej, włączonego do wojewódzkiej ewidencji zabytków wymienionego wyżej obszaru chronionego – krajobrazu kulturowego podmownego lasu mierzejowego na Wyspie Sobieszewskiej wraz z jego infrastrukturą hydrotechniczną oraz militarną.

W toku postępowania odwoławczego, po dokonaniu powtórnej weryfikacji zasobu kartograficznego, Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków dokonał weryfikacji pierwotnej południowej granicy tego wpisu do rejestru zabytków, uwzględniając prawidłowy przebieg linii brzegowej Wisły. W wyniku przeprowadzonej analizy PWKZ orzekł o umorzeniu przedmiotowego postępowania administracyjnego w części dotyczącej wskazanych w rozstrzygnięciu tej decyzji działek ewidencyjnych, jako znajdujących się poza wpisanym do rejestru zabytków układem ruralistycznym, którego częścią nie były w przeszłości i nie są obecnie.

8. Wobec powyższego, w odniesieniu do układu ruralistycznego wsi Górki Wschodnie na Wyspie Sobieszewskiej zasadnym pozostaje uznanie go za zabytek w rozumieniu ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, posiadający wartości historyczne i artystyczne. Pomimo powstania na obszarze wsi współczesnej zabudowy mieszkalnej, przetrwały tu jej główne historyczne elementy strukturalne, jak układ drożny oraz charakterystyczna

architektura chat rybackich, w stopniu pozwalającym nadal na właściwy odbiór tej osady jako wsi rybackiej. Zachowała się również struktura przestrzenna wsi w zakresie sposobu zabudowy parceli i lokalizacji na nich budynków, w dalszym ciągu uczyniając jej zagrodowy charakter. Pomimo wtórnych nawarstwień architektonicznych i trudnym do odtworzenia w celach porównawczych pierwotnym układzie parcelacyjnym, zasadniczy, stanowiący kanwę dla zabudowy rozproszonych zagród rybackich wielodrożny układ przestrzenny wsi, pozostaje nadal bardzo dobrze czytelny we współczesnym układzie przestrzennym miejscowości, czyniąc z Górek Wschodnich osadę pod tym względem wyróżniającą się na tle innych historycznych osad rybackich na Wyspie Sobieszewskiej, stanowiąc czynnik decydujący o wysokich wartościach tego zabytku.

Także w architekturze historycznej zabudowy wsi w postaci dawnych chałup rybackich, czytelne pozostają dziejowe nawarstwienia, w sposób widoczny czerpiące ze wspólnego wzorca. Harmonijnie współistniejąc obok siebie, dobrze obrazują fazy rozwojowe wsi, sprawiając, że przedmiotowy zabytek, jego układ przestrzenny i architektura, stanowią cenny przykład, nielicznych już na mierzei dawnych osad, w tak dobrym stopniu dokumentujących zabudowę i charakter tradycyjnych mierzejowych wsi rybackich, tym samym w pełni zasługując na uznanie go za niezwykle istotne świadectwo minionych epok. Wszystkie te elementy stanowią o wartości tego układu ruralistycznego, dobrze obrazując rozwój historyczny osad rybackich tego regionu od średniowiecza do czasów współczesnych, stanowiąc cenne świadectwo historii tej części bałtyckiego wybrzeża, świadectwo, którego zachowanie leży w interesie społecznym dla pogłębiania wiedzy i utrzymania charakteru rybackiej tradycji tych ziem. Jest to szczególnie ważne wobec postępującej w szybkim tempie współczesnej urbanizacji Wyspy Sobieszewskiej, związanej z jej dynamicznym rozwojem turystycznym, postrzeganej jako coraz bardziej popularnego miejsca letniego wypoczynku, skutkującego włączaniem w historyczną tkankę wiejską przeskalowanej, wielkogabarytowej zabudowy, swoją obcą, nie nawiązującą do tradycji miejsca formą przyczyniającą się do utraty unikalnego historycznego charakteru tego miejsca.

W szczególności podkreślić należy, że Górki Wschodnie pozostają dzisiaj jedyną osadą na Wyspie Sobieszewskiej, która dzięki nie zniekształconemu układowi przestrzennemu oraz architekturze zachowanych chat rybackich, także tych w różnym stopniu przekształconych, nadal nie utraciła charakteru osady rybackiej i jako taka, pomimo nałożonej już ochrony wynikającej z zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, winna zostać objęta ścisłą ochroną konserwatorską poprzez wpisanie do rejestru zabytków.

Mając na uwadze powyższe wartości, w interesie społecznym – rozumianym jako korzyść obecnych i przyszłych pokoleń – jest ochrona prawna wskazanego w rozstrzygnięciu tej decyzji zabytku. W dobrze pojętym interesie społecznym jest bowiem zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa historycznego oraz kulturowego regionu jako dobra wspólnego, co zagwarantowano w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 r. Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego (art. 5 Konstytucji), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6 pkt 1 Konstytucji), a obowiązkiem obywatela jest troska o dobro wspólne (art. 82 Konstytucji). W interesie społecznym jest zachowanie tych dzieł, które w największym stopniu dokumentują przeszłość, świadczą o tożsamości regionu, ilustrują przemiany społeczno – gospodarcze, reprezentują określone zjawiska artystyczne i kształtują wspólną przestrzeń kulturową. W ocenie Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przedmiotowy zabytek, spełnia te kryteria i zasługuje na objęcie ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków.

Zgodnie z przesłankami art. 3 pkt 1), 12) Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przedmiotowy obiekt, tj. układ ruralistyczny wsi Górki Wschodnie na Wyspie Sobieszewskiej, ze względu na posiadane wartości historyczne i artystyczne winien być objęty ochroną konserwatorską poprzez wpisanie do rejestru zabytków. Tym samym w oparciu o art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. b), art. 9 ust. 1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami orzekam jak w sentencji.

POUCZENIE

1. Od decyzji niniejszej przysługuje stronom odwołanie do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego za pośrednictwem tutejszego organu w terminie 14 dni od daty otrzymania decyzji (art. 127 § 1 i § 2, art. 129 § 1 i § 2 KPA).
2. W trakcie biegu czternastodniowego terminu do wniesienia odwołania strona może zrzec się prawa do wniesienia odwołania wobec Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, który wydał decyzję, składając oświadczenie o zrzeczeniu się prawa do wniesienia odwołania. Z dniem doręczenia organowi administracji publicznej oświadczenia o zrzeczeniu się prawa do wniesienia odwołania przez ostatnią ze stron postępowania, decyzja staje się ostateczna i prawomocna (art. 127a KPA).
3. Z faktu wpisania do zabytku nieruchomego do rejestru zabytków wynikają obowiązki i uprawnienia regulowane przez n/w akty prawne:
 - 1) art. 5, art. 13, art. 25-30, art. 36, art. 36a, art. 37a-37h, art. 38-41, art. 43-45, art. 47-49, art. 50 ust. 3 i 4, art. 71-79, art. 81-83, art. 107a, art. 107c-i, art. 108, art. 110, art. 113, art. 114, art. 117-120 u.o.z. (Dz.U.2024.1292 t.j.)

- 2) §1, § 3-11 Rozporządzenia MKiDN z dnia 02 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. 2021,56 t.j.)
- 3) art.4 ust.1 pkt.9 lit. d) Ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U.2024.596 t.j.)
- 4) art.12 ust.1 pkt 11) Ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz.U.2020.333 t.j.)
- 5) art. 7 ust.1 pkt 6) Ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U.2023.2291 t.j.)
- 6) art.13 ust.4, art. 29 ust.2, art. 45 ust.2a, art. 68 ust.3, art. 73 ust.4, art.84 ust. 4, art.96 ust.1a, art.109 ust.1 pkt 4 Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U.2023.2029 t.j.)

Decyzja jest ostateczna

z dniem 09.12.2025

Inspektor
Ochrony Zabytków
J. Potylicka
mgr inż. arch. Jolanta Potylicka

Pomorski Wojewódzki
Konserwator Zabytków
Dariusz Chmielewski
Dariusz Chmielewski

Załącznik:

1. Kopia mapy ewidencyjnej z zaznaczoną kolorem czerwonym granicą wpisu do rejestru zabytków

Otrzymują (zpo):

1. Gmina Miasta Gdańska, 80-803 Gdańsk ul. Nowe Ogrody 8/12
(w celu umieszczenia na tablicy Urzędu i na stronie Biuletynu Informacji Publicznej)
2. Pozostali właściciele i użytkownicy nieruchomości
(w drodze publicznego obwieszczenia, zgodnie z art. 49 k.p.a.)
3. Rada Dzielnicy Wyspa Sobieszewska, 80-680 Gdańsk ul. Turystyczna 3
(w celu publicznego ogłoszenia decyzji w formie i miejscu zwyczajowo przyjętym w danej miejscowości)
4. a/a (JP- 1162/2021)

Do wiadomości (zpo – gdy decyzja stanie się ostateczna):

1. Prezydent Miasta Gdańska, 80-803 Gdańsk ul. Nowe Ogrody 8/12
(w celu publicznego ogłoszenia decyzji o wpisie do rejestru zabytków o wpisie do rejestru zabytków, zgodnie z art. 9 ust. 3a i 3b ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami)
2. Narodowy Instytut Dziedzictwa, 00-924 Warszawa ul. Kopernika 36/40
- ③ Urząd Miejski w Gdańsku - Biuro Architekta Miasta, 80-803 Gdańsk ul. Nowe Ogrody 8/12

Opracowanie: arch. Jolanta Potylicka